

“TIP ÖYKÜCÜLÜĞÜ” ÜZERİNE

Yrd.Doç.Dr.Hasan Erbay

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı,

Afyonkarahisar

e-posta: hasanerbay@yahoo.com

Gsm: 0551 972 06 09

ÖZET

Tıp, kendine özgü kuralları ve işleyiş biçimi olan bir disiplindir. Edebiyat ise sanatın onlarca türünden biridir. Her iki alanın da ortak noktası, yaşamın içinden insan hikayelerine temas etmeleridir. Sağlık alanındaki insan hikayeleri, kişinin yaşadığı, yaşayacağı ya da yaşama olanağı bulunan süreçler üzerinedir. Anlatı metinleri bakımından tıp alanına yönelik en uygun edebi tür, öykü olarak düşünülebilir.

Tıp gibi özel bilgi, donanım ve beceri gerektiren bir alana yönelik edebi eser vermek, yazarlar açısından kolay bir durum değildir. Bu konuda yetkin örnekler sunabilmek için iki temel şartın gerekliliğinden bahsedilebilir: Bunlardan biri, edebi türlerin genelinde olmasa bile öykü türünde yazmaya alışık, yazı sancularına aşina bir kalem olmaktır. Diğeri ise tıp ve sağlık ortamını içerden gözlemleyebilen, çatışmaları, ikilemleri ve kimi tıbbi parametreleri değerlendirip yorumlayabilecek bir deneyime sahip olmaktır.

Bu bağlamda "tıp öykücülüğü" özel bir alana dair öykülerin, içeride olup biten hakkında bilgisi ve sezgisi olan yazarlar tarafından kaleme alınmasını gerektirmektedir. Tıp öykücülüğü, gerek Türk Edebiyatı'nda gerekse dünya edebiyatında oldukça sınırlı sayıda örneği bulunan bir alandır. Son yıllarda tıp eğitimi modellerinin çeşitlenmesi nedeniyle, tıbbın edebiyat ve sosyal bilimlerle olan münasebetlerine yönelik bir ilgi artışı söz konusudur.

Hem tıp eğitimi boyutuyla hem de edebiyat ve tıp okur-yazarlığı bağlamında "güzeli arayış" çabasının bir ürünü olarak "Tıp Öykücülüğü" Türk Edebiyatı'nun yeni ve özgün bir alanı olmaya adaydır.

Anahtar Kelimeler: Tıp, Öykü, Edebiyat, Sağlık, Yazmak

ON “MEDICAL NARRATIATION”

ABSTRACT

Medicine is a discipline with its own rules and manner of operation. Literature is one of the dozens of kinds of art. The common point of both fields is that they touch human stories from within life. Human stories in the field of health are about the processes in which a person lives, may live or is able to live.

With the definition of medical story, it is narrative whicsh are written by medical staffs, especially physicians. Medical narratives are fictitious narratives connected with medical realities, interpreting the health environment from the perspective of a physician or health care provider. Such is the primary concern of the works in the literary concerns.

The medical narratiation is a field with a limited number of examples in both Turkish literature and world literature. Due to the diversity of medical education models in recent years, there is a growing interest in the relationship of medicine with literature and social sciences.

Both in terms of medical education and in the context of literary and medical literacy, “Medical Narratiation” as a product of “quest fo beauty” is a new and distinctive area in Turkish literature.

Keywords: *Literature, Health, Medicine, Narrative, Writing*

1. GİRİŞ

Tıp, kendine özgü kuralları, iş disiplini ve formasyonu olan özel bir alandır. Bu özel alandaki uygulamalar, yılların oluşturduğu bilgi ve deneyimden beslenir. Son yılların popüler tanımlamalarından biri de tıbbın, kanıta dayalı bir disiplin oluşudur. (1) Kanıta dayalı tıp, hekimlerin karar verirken mevcut en iyi kanıtın ışığında kendi deneyimlerini ve hastanın seçimi ve özellikleriyle birleştirerek bir yaklaşım benimsemeleridir. Bu yeni yaklaşıma göre hekimlerin iyi, işlevsel ve doğru bir karar vermelerinin sağlanması amaçlanmaktadır. (2)

Tıp uygulamaları, rasyonel temellere dayalı bir uygulama biçimidir. Akılcılığın ön planda olduğu ve sonuç odaklı bu yaklaşımının tamamen pragmatist olduğu gözden kaçırılmamalıdır. En önemli unsurlarından birinin “insan ilişkileri” olduğu tıp alanının, yalnızca rasyonel temellerle yürütülemeyeceği açıktır. Bu nedenle tıbbın, bir profesyonellik ve kültür alanı olarak kabul edilmesi gerekmektedir. İşte bu noktada tıp ortamını, hekim hasta ilişkilerini yahut hastalık algısını etkileyen pek çok farklı dinamikten söz etmek mümkündür. Bunlardan kimisi bu ortamı etkilerken, kimisi bu ortamdan etkilenen ya da bu ortamı dönüştüren rol ve işlemlerde yer alabilir. Bu dinamiklerden bazıları, din, sosyoloji, mimari, sinema ve edebiyattır

Bu yazıda hekim-hasta ilişkileri ve sağlık ortamı bağlamında edebiyatın bir türü olan öykünün tıpla bağlantısı ele alınmaktadır.

2. EDEBİYAT VE TIP

Edebiyatın temel nesnesi insandır. İnsanın eylemleri, duyguları, tepkileri ve insan olmaktan kaynaklanan çeşitli halleri edebiyatın temel konusudur. İnsan ilişkileri diye de

niteleyebileceğimiz tüm bu durumlar geneli ifade etmektedir. Bu ilişkinin özel bir türü ise hekim-hasta ilişkisidir. Belki bunun bir üst tanımlaması, sağlık ortamındaki insan ilişkileridir.

Üzerinde, akademik yazın olarak çok fazla eser verilen tıbbın, edebi yazın için de bereketli bir zemini vardır. Nihayetinde, pek çoğu itibariyle dramatik insan ilişkilerinin yer aldığı bir alanın, edebiyattan ve edebi dokunuştan mahrum kalması beklenemezdi. Bu noktada karşımıza iki tür yazar profili çıkmaktadır. Birincisi; mesleği hekimlik olan, daha geniş ifadeyle sağlıkçı kökenli yazarlar, ikincisi ise eserlerinde sağlık ortamını ele alan ancak kendileri profesyonel olarak sağlık mesleği mensubu olmayan yazarlar. (3)

Hem Türk edebiyatında hem de dünya edebiyatında, şiirden romana, edebiyatın farklı türlerinde eser veren pek çok hekim kökenli vardır. Bu yazarların az bir kısmı sağlık ortamı üzerine eserler vermiştir. Hekim kökenli olmayıp da hastalık, dert ve sağlık ortamı hakkında eserler veren yazarların tanınırlığı hekim kökenli yazarlara göre çok daha fazladır. Türk edebiyatında bu bağlamdaki en tanınan yazar Peyami Safa'dır. Kendi hastalık tecrübelerinden de beslendiği pek çok çalışması arasında "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu" önemli bir eserdir. (4)

Edebiyatın diğer türlerini bir kenara bırakırsak özellikle öykü alanında, dünyada iki Rus edebiyatçı öne çıkmaktadır: Modern öykü kuramının babası olarak kabul edilen Anton Pavloviç Çehov ve onun esaslı bir takipçisi Mihael Bulgakov.(5,6) Her ikisinin de hekim olduğunu, Çehov'un daha uzun süre olmak üzere, ikisinin de mesleki pratikleri olduğunu belirtmek gerekir.

3. ÖYKÜ VE TIP

Her iki alanın da ortak noktası, insan hikayelerine temas edebilmeleri ve insana dair bir kısım durumları yazıya dökebilmeleridir. Tıbbın kendini daha çok ifade ettiği akademik yazının hem okur kitlesi sınırlıdır hem de kullandığı dil, teknik bir dildir. Oysa bu ortamın edebi anlatımı, daha çok okura ulaşma ve kısmen daha iyi anlaşılma potansiyeline sahiptir. Anlatı metinleri bağlamında, tıp ortamı için en uygun edebi tür, öykü olarak kabul edilebilir.

Günümüz okuru açısından uzun metinler eskiye nispetle, önemini yitirmektedir. Bu sebeple öykünün, ilerleyen dönemde edebi türler arasında altın çağını yaşayacağı öngörülebilir. Gerek sosyal medyanın hayatımıza girmesi gerekse bilişim dünyasının getirdiği yenilikler edebi okumalarda ilgiyi, kısa metinlere kaydırmıştır. Ancak bu noktada önemli olan konu, öykünün okuyanın zihninde bir karşılık bulabilmesidir. Bunu sağlamak adına üç önemli unsur, öyküde yaratılabilmelidir: gerçeklik, atmosfer ve karakter.

Öykünün bu üç temel unsurunun yaratılabilmesinin yanında, bu unsurlar arası uyum da önemlidir. Bunların üstüne dil ve anlatım konusundaki engellerin de aşılması gerekmektedir. Konusunu sağlık ortamından alan bir öykü için en önemli avantaj gerçekliktir. Sağlık ortamına aşina bir göz, edebi bir yaklaşımla oradaki gerçekliği ifade etme konusunda başarılı olabilir. Karakter yaratma ve atmosfer ise sağlık ortamını az buçuk bilen bir yazar için zorlu bir süreç olmayacaktır. Karşılaşılabilecek son engel ise dil handikabıdır. Bu konuda, sağlık camiasından olmayan bir yazarlar muhtemelen eli daha serbest bir pozisyonadadır. Çünkü sağlık ortamının içinden bir yazar için, kullanacağı terminolojiye karar vermek esaslı bir sorun haline gelmektedir. Günlük mesleki pratiğinde kullandığı mesleki terminolojiyi basite indirip yazıya dökmek çok kolay bir işlem değildir.

4. TIP VE YAZMAK

Yazmak, sancılı bir iştir. Bu durum, tıp bağlamındaki gerek akademik yazın gerekse edebi yazın için geçerlidir. Ancak her iki alanda birden kalem oynatmak daha da zor ve sancılıdır. Çoğu zaman da hekim-yazar, bu alanlardan birini diğerine tercih etmek zorunda kalmaktadır. Bu ikilemi ya da arada oluşu en güzel ifade eden sözlerden birisi Çehov'a aittir. Yayıncısına yazdığı mektupta Çehov şöyle demektedir:

“Tıp, nikâhlı karım benim, edebiyat ise metresim. Birine kızsarsam, geceyi öbürüyle geçiriyorum. Bu davranışımı belki biraz uygunsuz bulabilirsin, ama en azından sıkıcı değil. Hem zaten, benim bu ikiyüzlülüğümden ikisinin de bir şey kaybettiği yok.”(5)

Tıp dünyasında “yazmak” dendiğinde akla ilk gelen kavram “akademik yazın”dır. Akademik yazın kendine özgü biçimi ve okuru olan, teknik bir alandır. Akademik ve edebi yazının, alan olarak bazı ortak noktaları vardır. Bunlardan birisi, kaleme alınan metinlerin yer aldığı dergilerdir. Akademik ortamın dergileri sınırları ve biçimleri net belirlenmiş, tekdüze ve tek yazarlı metinlere genellikle sıcak bakmayan temel ve biçimsel bir yapıya sahiptir. Oysa edebiyat dergileri bu türden dar kalıplara sıkışmamıştır. Edebiyat dergileri, yöntem, usul, tür ya da yazarın kimliği bağlamında daha özgürlükçü ve daha renkli bir yapıya sahiptir.

Akademik ve edebi dergilerdeki yazın arasındaki bir diğer ortak nokta, hakemlik süreçleridir. Yazarlar arasındaki dil kullanımı, üslup ve biçim farkı edebi yazılarda kendini fazlasıyla belli etmektedir. Hatta bu farklılık, istenen ve önemsenen bir şeydir. Oysa akademik yazın açısından bu tür farklılıklar yazının o derginin hakemleri tarafından reddedilme sebebidir. Akademik yazın biçiminin kendi has yapısı, yazarlara çok fazla ifade, üslup tercihi ve nihayetinde hareket alanı bırakmamaktadır. Buna en güzel örnek, devrik cümle kullanımınıdır. Akademik metinlerde, devrik cümle kullanımı o metnin en büyük kusurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Oysa aynı durum, edebi bir metinde o metni zenginleştiren temel bir üslup biçimi olarak kabul edilir ve -çok aşırıya kaçmadığı müddetçe de-yadırganmaz.

5. “TIP ÖYKÜCÜLÜĞÜ”

Bu tanım ile, konusunu ve ilhamını sağlık ortamından alan, tıp hekimleri başta olmak üzere sağlık çalışanlarınca kaleme alınmış, öykü türündeki eserler kastedilmektedir. Bu tanımlama, bu makalenin yazarı tarafından türetilmiş, edebiyat özelinde öykü sanatına bir alt tür tanımlama girişimidir. Bu tanımlama, bahsi geçen konuyu kesin ve net karşıladığı konusunda herhangi bir iddia taşımamaktadır. Ancak yerel olarak Türkçede, esas itibarıyla de dünya edebiyatında, bu tanımlama anlambilimsel olarak karşılayabilecek bir sözcük ya da tanımlamaya rastlanmamıştır. Tıp öykücülüğü, edebi türlerden öykü üzerine bir yazım biçimidir. Temel kaygısı akademik ya da tıbbi değil, edebi kaygılar olan yazıları kastetmektedir.

Bu tanımlama çerçevesinde “Tıp Öyküsü” sağlık ortamını bir hekim ya da sağlıkçı gözünden yorumlayan, kurgusu tıbbi gerçeklere sıkı sıkıya bağlı, yazım güdüsünde ve sürecinde edebi kaygılar gözetilmiş, roman ya da anı türünden olmayan, kitapçı raflarına konulduğunda tıp/sağlık kitapları bölümünde değil de edebiyat/öykü bölümünde yer alan/alacak yapıttır. Tıp öykülerinin, içeride olup biten hakkında bilgisi ve sezgisi olan yazarlar tarafından kaleme alınmış olması önemlidir. Tıpkı, bir uzay gemisinde geçen bir öykü için uzay ortamının fiziki şartları, uzay mekaniği yahut uzay aracının şartlarını az çok

bilmek icap ediyorsa, tıp öyküleri için de benzer bir hazırbulunmuşluk ve tecrübe gereklidir. Mesela öyküde diyabet hastalığından bahsediliyorsa, en azından o hastalığın klinik laboratuvar değerleri, hastalığın belirtileri, seyri gibi konularda gerçeklerle örtüşmeyen senaryo unsurları yer almamalıdır. Bu türden kurguları sağlam bir tıp öyküsü için en azından asgari düzeyde bir tıp bilgisi gerekmektedir.

6. TIP ÖYKÜCÜLÜĞÜ İLE “GÜZELİ ARAYIŞ”

“Güzeli arayış” yolunda, edebiyatın özel bir yeri ve işlevi vardır. Öykü bağlamında ise, özel bir alanın edebi kaygılarla öykülenmesi de güzeli arama çabasının farklı bir versiyonu olarak kabul edilebilir. Hem tıp eğitimi boyutuyla hem de edebiyat ve tıp okur-yazarlığı bağlamında "güzeli arayış" çabasının bir ürünü olarak "Tıp Öykücülüğü" Türk Edebiyatı'nın yeni ve özgün bir alanı olmaya adaydır.

Tıp ve sağlık ortamını içeriden gözlemleyebilen, çatışmaları ve ikilemleri edebi bir dille anlatabilen eserlerin, toplumun bir meslek grubunu anlamasında olumlu bir rol alabileceği düşünülebilir. Özellikle sağlık ortamını ve orada yaşanan zorlu hayatların toplumun gündemine gelmesi, bazı algıların değişmesinde rol oynayabilir. Örneğin bir acil yardım aracının içinde yaşananlar, şu şekilde okuyucunun dikkatine sunuluyor olabilir:

“... [ambulansın) Siren sesi çoğu kişiye korkutucu, ürpertici belki de acı gelir. Oysa asıl acı ambulansın sireninde değil, yetişilmeye çalışılan hastada ve onun yakınlarındadır. Kiminin babası, kiminin kızı, kiminin dedesidir ambulansın içindeki. Ambulansın içinde hasta, hastanın yüreğinde sevdikleri, sevdiklerinin endişesinde hasta... Bu döngünün yanı başında ise elinden geleni yapmaya çalışan, merakla ümit arasında sağlık çalışanları. Acıyı hafifletmek, teskin edici laflar söylemek, umutlanmak ve hastaneye yetiştirmektir onların derdi. Mesleklerindeki onca telaşa ve koşuşturmacaya rağmen çoğu dingindir sağlıkçıların. Şahit oldukları acılar mıdır onları dingin yapan, taşıdıkları hüznün yükü mü, yoksa gönüllerinde taşıdıkları sevgi mi? (7)

İnsan ilişkilerinin söz konusu olduğu ortamlarda edebiyata yaslanmış bir anlatım çok farklı alanlara, tartışmalara ve güzelliklere kapı aralayabilir. Örneğin, “durum ahlakı” denebilecek ve tıp mesleğinin kimi etik tartışmalarını öykü kalıpları içinde gündeme alınabileceği bir anlatım ortamı sağlanabilir. Elbette edebi yazından bir ahlak dersi çıkarılacak değildir. Ancak bu yola bir kapı aralanıp toplumu da ilgilendiren kimi değer tartışmalarına girmek, kimi değer sorunlarını bizzat sahadan zengin örneklerle süslemek de mümkündür. Bu imkânın kullanılması, öykü-tıp-ahlak bağlamında farklı söylemlere zemin oluşturacak ve okuyucunun zihninde benzersiz bir okuma deneyimi bırakacaktır.

Edebi yazın türlerinin çokça başvurduğu “bilinç akışı” yöntemiyle, öyküde gelişen olaylar okuyucunun değer dünyasına yansıtılabilir. Bu vesileyle, meslek tercihi yapma aşamasındaki gençlere sağlık ortamı ve hekimlikle ilgili bir perspektif sunma imkânı da sunulmaktadır. Sağlık ortamlarının son yıllardaki sorunlu konularından biri şiddet olaylarıdır. Tıp öyküleri vesilesiyle, edebiyat okuru için bu konuda duygudaşlık fırsatı sağlanabilir.

“Günlerdir yaşanan çaresizlik, bir infiale dönüşmüştü genç kızın sünger yüreğinde.

‘Doktorlar...’ dedi titreyen sesiyle tekrar. ‘Doktorlar, Tanrı değil ki istediklerini yaşatabilsinler, istediklerini öldürsünler. Hastalarına bir şey olmasın diye ne derin ıstırap çekiyorlar. Bir hasta için kaç gece uykusuz kaldığını, ben

bilirim abiciğim. Böyle ince ruhlu, hassas bir insana nasıl yaparlar bu barbarlığı?’

Elindeki mendil, gözündeki yaşları silmeye yetmiyordu artık. İlk başlarda onu teselli etmeye çalışan yanındaki kadın da gözyaşına teslim olmuştu. Keder yangını bu, söner mi ki gözyaşıyla?

Odadaki her iki kadın da ağlamaktan perişan olunca, içerideki tek erkek, söze girmek zorunda hissetti kendini.” (8)

Tıp öykücülüğü, işlevselliği bağlamında farklı alanlarda da kendine yer bulabilecektir. Örneğin tıp eğitiminde farklı bir eğitim modeli önerisi olarak yer alabilmektedir. (9) Hastalıkların seyri, tedavi süreci yahut sonuçları konusunda da öykü, farklı alternatifler sunan bir işlev görmektedir. (10,11) Eğitim materyallerinin salt didaktik metinlerden oluşması, kimi zaman öğrencinin ilgisini çekme konusunda başarılı olmayabilir. Oysa edebiyata yaslanmış metinleri de içeren bir eğitim materyali, öğretim açısından da güzel olan ve istenen eğitim çıktılarına uygun fırsatlar sunabilir.

Bütün bunların ötesinde, elbette tıp öykücülüğünün eleştirilebilecek, eksik bulunabilecek yönleri de olacaktır. Nihayetinde bahsi geçen konu, üzerinde yeterince örneğin mevcut olmadığı ve geleceğe dönük perspektifler üzerinden konuşulan bir alandır. Ancak burada, güzeli arayış bağlamında yeni, farklı ve işlevsel bir durum tanımlanmaktadır. Farklı ve yeni anlatım, sezgi ve hatta eğitim modellerine açık olmak çağdaş dünyanın görmezden gelmediği bir yaklaşımdır.

7. SONUÇ NİYETİNE

İçerdiği farklı yaklaşım, biçim, dil kullanımı ve içerik bakımından öykü, edebiyatın en dinamik türlerinden biridir. Bu çeşitlilik içinde kendine yeni ve farklı bir konum tanımlayan “tıp öykücülüğü” konusunu sağlık ortamından almaktadır. Bu tanımlama ile, tıp hekimleri başta olmak üzere sağlık çalışanlarınca kaleme alınmış, öykü türündeki eserler kastedilmektedir. Kurgusu tıbbi gerçeklere sıkı sıkıya bağlı, yazım sürecinde edebi kaygılar gözetilmiş, öykü türündeki eserler bu tanımlama içinde yer almaktadır. Edebiyata yaslanmış, onunla dirsek teması olan bir tıp yazınının, yeni şeyler söyleyebileceğini ve farklı açılımlara kapı aralayabileceğini belirtmek gerekir.

JOURNAL OF AWARENESS

KAYNAKÇA

Yılmaz E, Çöl M. Kanıta Dayalı Tıp. J Clin Anal Med. 2014;5(6):537–42.

Martis R, Ho JJ, Crowther CA. Survey of knowledge and perception on the access to evidence-based practice and clinical practice change among maternal and infant health practitioners in South East Asia. BMC Pregnancy Childbirth [Internet]. 2008;8(1):34. Available from: <http://bmcpregnancychildbirth.biomedcentral.com/articles/10.1186/1471-2393-8-34>

Çelik F. Yüksek Ateşli Kitap. İstanbul: Cinius Yayınları; 2008. 118 p.

Safa P. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu. İstanbul: Ötüken; 2000.

Çehov A. Doktor Çehov'dan Öyküler. İstanbul: Can Yayınları; 2005.

Bulgakov M. Genç Bir Köy Hekimi. 2nd ed. İstanbul: Can Yayınları; 2015.

Erbay H. Kırk Pencereli Konak. Afyonkarahisar: Sinada Yayınevi; 2016. 60 p.

Erbay H. Tıbbiyeli Muharrem. Ankara: Karina Yayınevi; 2017.

Dokuz Eylül Üniversitesi. Dokuz Eylül Tıp Eğitim [Internet]. 2016. Available from: <http://tip.deu.edu.tr/tr/programimiz-hakkinda-genel-bilgiler/>

Kolektif. Sahibinden Diyabet Öyküleri. Yakıncı C, Şahin İ, Kavruk H, editors. Ankara: Akademisyen Yayınevi; 2015.

Kolektif. Acilin Öyküsü 2017. Yakıncı C, Cander B, Oğuztürk H, editors. Ankara: Akademisyen Yayınevi; 2017.

JOURNAL OF AWARENESS